

Gwennie Debergh

Universiteit Antwerpen

Contact: gwennie.debergh@uantwerpen.be

Het beeld van Europa in de Nederlandstalige literatuur

1. Inleiding

Corona, Brexit, opkomend nationalisme, klimaatopwarming, migratie, de bankencrisis, enz. Wie de media volgt, wordt dagelijks geconfronteerd met maatschappelijke

problemen waarin Europa een belangrijke rol speelt. In het middelbaar onderwijs komen die onderwerpen ongetwijfeld aan bod in vakken als Geschiedenis en Maatschappijleer, maar ook de Nederlandstalige literatuur biedt interessante teksten om met de Europese actualiteit aan de slag te gaan. Tijdens mijn presentatie op HSN bespreek ik kort een aantal teksten en de mogelijkheden om ze te gebruiken in de les.

2. Literaire teksten

Literaire teksten over Europa zijn er in vele lengten. Wie op zoek is naar een korte tekst over de geschiedenis van het continent kan terecht bij Kamiel Vanhole ('Proloog: Zelfportret met vetrollen' uit *De spoorzoeker*) of bij Ilja Leonard Pfeijffer ('Brief aan Europa' in *Gelukszoekers*). Beide auteurs stellen het continent voor in de gedaante van een bejaarde dame wier turbulente leven vele eeuwen bestrijkt. Vanhole laat haar als een oude prinses aan het woord in een monoloog, Pfeijffer richt een brief aan haar, terwijl ze met krakend geraamte vanuit een *chaise longue* uitkijkt over de straten van Brussel. De lezer krijgt in beide teksten een panoramisch beeld op de woelige geschiedenis van het continent, die telkens eindigt bij de migratieproblematiek van vandaag.

Romans waarin Europa een belangrijke rol speelt, zijn onder meer *Grote Europese roman* van Koen Peeters, *Grand Hotel Europa* door Ilja Leonard Pfeijffer en *Poubelle* van Pieter Waterdrinker. Van deze drie is het werk van Koen Peeters wellicht het meest geschikt voor het middelbaar onderwijs. Dat heeft onder meer te maken met de bijzondere opbouw van het verhaal, dat is onderverdeeld in 36 hoofdstukken. Elk hoofdstuk is vernoemd naar een Europese hoofdstad – van Bern tot Ankara – en plaatst telkens één land centraal. Hoofdpersonage Robin moet voor zijn baas op zakenreis door het hele Europese continent en gaat telkens op zoek naar de specifieke kenmerken van de landen die hij aandoet. Onderweg houdt hij talloze lijstjes bij, bijvoorbeeld van markante woorden in de verschillende Europese talen. Door de horizontale structuur van de roman – er is niet echt sprake van een lineaire plot – is het boek perfect geschikt voor een groepswork. Leerlingen kunnen in één of meerdere hoofdstukken de nationale stereotypen beschouwen en vervolgens hun ervaringen met elkaar vergelijken. Met enige begeleiding zullen ze tot de conclusie komen dat de roman is opgebouwd zoals een netwerkstructuur met talloze motieven die naar elkaar verwijzen; als vliegtuigen die de verschillende Europese hoofdsteden met elkaar verbinden.

Een laatste auteur die ik aan bod wil laten komen, is Rodaan Al Galidi, die als Iraakse vluchteling naar Nederland kwam. In *Hoe ik talent voor het leven kreeg* schetst hij een even humoristisch als confronterend portret van de Europese samenleving zoals die wordt beleefd door een asielzoeker die hoopt om in Nederland een nieuw leven te kunnen opbouwen. Hoewel er een ontwikkeling zit in het verhaal, zijn de afzonderlijke hoofdstukken makkelijk los van elkaar te lezen. Het perspectief van 'de Ander' biedt interessant materiaal voor klasdiscussies over migratie.

3. Theoretische achtergrond

Tijdens de presentatie zal ik gebruikmaken van de theorieën van twee politicologen: de Brit Benedict Anderson en de Bulgaar Ivan Krastev.

Van Benedict Anderson gebruik ik het bekende concept van de ‘*imagined community*’: grote groepen mensen die elkaar niet persoonlijk kennen, maar toch het gevoel hebben dat ze een aspect van hun identiteit met elkaar delen. Supporters van FC Barcelona of fans van een internationale popgroep zijn voorbeelden van dergelijke verbeelde gemeenschappen. Hetzelfde geldt voor Belgen of Europeanen.

De voorbeelden tonen aan dat de identiteit van mensen doorgaans bestaat uit een lappendeken van *imagined communities*. Alleen al op geografisch vlak kan iemand zich bijvoorbeeld deel voelen van een Antwerpse en een Europese *imagined community*, of van een Belgische en een Congolesse gemeenschap. Op die manier vormt de verbeelde gemeenschap een handig concept om leerlingen te laten reflecteren op hun eigen geïmagineerde identiteit.

Ivan Krastev maakt gebruik van Andersons begrip om kritisch te kijken naar de manier waarop wij, Europeanen, al dan niet het gevoel hebben deel uit te maken van een *imagined community*. In studies als *Falend licht* en *Na Europa* kijkt hij daarbij vooral naar de evolutie in Oost-Europa na de val van de muur. Wat gebeurt er wanneer landen en bevolkingsgroepen wel tot een bepaalde gemeenschap willen behoren, maar het gevoel krijgen dat aan hen die toegang wordt onzegd? Welke consequenties heeft dat voor een samenleving? Zijn conclusies zijn perfect bruikbaar voor een klasdiscussie over identiteit en groepsvorming.

4. Aanbevolen literatuur over Europa

4.1 Nederlandstalige letteren

- Rodaan Al Galidi (2016) *Hoe ik talent voor het leven kreeg*. Amersfoort/Amsterdam: De Vrije Uitgevers/ Uitgeverij Jurgen Maas.
- Koen Peeters (2007) *Grote Europese roman*. Amsterdam/Antwerpen: Meulenhoff/Manteau.
- Ilja Leonard Pfeijffer (2015). “Brief aan Europa”. In: *Gelukszoekers*. Amsterdam: De Arbeiderspers, p. 7-17.
- Ilja Leonard Pfeijffer (2018). *Grand Hotel Europa*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Kamiel Vanhole (2008). “Proloog: Zelfportret met vetrollen”. In: *De spoorzoeker*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas, p. 9-18.
- Pieter Waterdrinker (2016) *Poubelle*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.

4.2 Theoretische werken

- Benedict Anderson (1983). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londen: Verso.
- Ivan Krastev (2016) *Na Europa*. Amsterdam: Boom.
- Ivan Krastev & Stephen Holmes (2019). *Falend licht. Hoe het Westen de Koude Oorlog won maar de vrede verloor*. Amsterdam: Atlas Contact.